

Тетяна СІВЧУК

СИСТЕМА КРЕДИТНОГО СКОРИНГУ В БАНКАХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Визначено сутність поняття кредитного скорингу, проаналізовано історичні аспекти виникнення і розвитку системи кредитного скорингу у світовій банківській практиці. Розглянуто основні типи кредитного скорингу, а також обґрунтовано переваги та проблемні аспекти при застосуванні кредитного скорингу в Україні.

Essence of the notion of the credit scoring are determined in the article; historical aspects of development of the system of credit scoring in the global banking practice are analyzed. Types of credit scoring are considered; advantages and problem aspects by applying of credit scoring in Ukraine are reasonable.

Актуальним завданням, яке нині стоїть перед кожною банківською установою, є ефективне формування свого кредитного портфеля та мінімізація кредитних ризиків. Через активний розвиток в Україні споживчого кредитування населення, за винятком періоду світової фінансової кризи, перед банками постала проблема пошуку ефективних методів оцінки кредитоспроможності позичальників. Загострення конкуренції між банківськими установами спонукає їх до спрощення процедури та пришвидшення прийняття рішення про видачу кредиту. Тому особливої актуальності для банків набуває пошук ефективного методу оцінки кредитоспроможності позичальника, який би дав їм можливість швидко та об'єктивно оцінити позичальника. Одним із таких методів є кредитний скоринг.

Питанням оцінки кредитоспроможності позичальника та використання при цьому системи кредитного скорингу присвячені наукові публікації та статті українських науковців та вчених-економістів, таких як С. В. Устенко, І. Г. Брітченко, О. М. Момот, А. С. Камінський, І. Ю. Івченко, Т. С. Смовженко, О. С. Лобунь, Л. О. Приморстка, О. І. Барановський, О. П. Бондар та ін. Однак незважаючи на значну кількість наукових робіт із цієї проблематики, не достатньо дослідженими залишаються ряд питань, пов'язаних із використанням системи кредитного скорингу у практиці вітчизняних банків.

Кредитний скоринг – це технологія, що використовується фінансово-кредитними установами для оцінки кредитоспроможності позичальника, яка дає змогу на основі певних характеристик існуючих та потенційних клієнтів шляхом підрахунку балів визначити ступінь ризику, що пов'язаний із кредитуванням певного клієнта.

Техніку кредитного скорингу запропонував американський економіст Д. Дюран у 1941 р. Вчений вперше застосував цю технологію для класифікації кредитів на «погані» та «хороші». Він виявив групу факторів, що дозволяють, на його думку, з достатньою достовірністю визначити ступінь кредитного ризику при отриманні споживчого кредиту. Отже, відповідно до методики Д. Дюрана розраховується ряд коефіцієнтів, які беруться до уваги при нарахуванні балів потенційному позичальнику (табл. 1). Беручи до уваги ці коефіцієнти, Д. Дюран встановив межу надання кредиту клієнту – 1,25 бала. Клієнт, який отримав більше 1,25 бала, може бути віднесений до групи помірному ризику, а той, який отримав менше 1,25 бала, вважається небажаним для банку.

Відкриття Д. Дюраном техніки кредитного скорингу за часом збіглося з Другою світовою війною, коли майже всі кредитні аналітики були на фронті, а банки зіткнулись з необхідністю термінової заміни цих спеціалістів. Перед тим як піти на фронт, аналітики написали банкам перелік правил, якими потрібно було керуватися при прийнятті рішення про видачу кредиту, для того, щоб такий аналіз могли проводити не спеціалісти. Це і був так званий праобраз майбутніх скорингових карт.

Скорингова карта за Д. Дюраном

Показник	Значення показника, бали	Максимальне значення, бали
Вік	0,01 бала за кожний рік після 20 років	0,30
Строк проживання на даній місцевості	0,042 бала за кожен рік проживання	0,42
Професія	0,55 бала за професію з низьким ризиком, 0 – за професію з високим ризиком і 0,16 бала – для інших професій	0,55
В якій галузі працює позичальник	0,21 бала – державні підприємства, транспортні та комунальні підприємства, банки й страхові компанії та деякі інші	0,21
Зайнятість на одному підприємстві	0,059 бала за кожний рік роботи на даному підприємстві	0,59
Показники фінансового стану позичальника	1) за наявність банківського рахунку – 0,45 бала;	1) 0,45
	2) за власність на нерухомість – 0,35 бала;	2) 0,35
	3) у разі наявності полісу на страхування життя – 0,19 бала.	3) 0,19
Стать	1) жіноча – 0,40 бала;	1) 0,40
	2) чоловіча – 0 балів.	2) 0

На початку 1950-х рр. у Сан-Франциско була створена перша консалтингова фірма в галузі скорингу – Fair Issac, яка до сьогодні є лідером серед розробників скорингових систем.

У 1967 р. у США для оцінки кредитоспроможності за допомогою скорингу вперше було застосовано інформаційні технології, що дало змогу скоротити частку безнадійних кредитів на 50%. У 1980-х рр. було запропоновано модель скорингу на основі нейромереж, що підвищило прибутковість існуючої моделі на 27% [4].

У провідних країнах світу широке застосування скорингу розпочалося із поширенням кредитних карток. При такій кількості людей, які щоденно звертались за кредитними картками, банкам нічого не залишалось, як автоматизувати процес прийняття рішення щодо видачі кредиту. Проте доволі швидко вони оцінили не тільки швидкість обробки заяв на видачу кредиту, а і якість оцінки ризику. За даними деяких досліджень, після застосування скорингових систем рівень безнадійного боргу знижувався до 50%.

У 1974 р. у США був прийнятий Закон про надання рівних можливостей при отриманні кредиту, який забороняв відмовляти у видачі кредиту на основі таких характеристик, як раса, колір шкіри, національність, вік, стать, сімейний стан, віросповідання, отримання соціальної допомоги. У Великобританії законодавство передбачає можливість використання інформації про вік чи сімейний стан позичальника, але забороняє приймати до уваги будь-які фізичні недоліки (наприклад, інвалідність). Для кредитних установ використання скорингових систем стало доказом виконання таких антидискримінаційних законів – у комп'ютера немає переконань.

Окрім встановлення принципу рівноправності при кредитуванні, кредитне законодавство у США, як і Закон про споживчий кредит, прийнятий у Великобританії також у 1974 р., мали важливе значення для формування служби кредитних бюро. У таких бюро зберігається кредитна історія всіх людей, які коли-небудь звертались за кредитом у будь-яку кредитну організацію країни. У кредитних бюро

зберігаються такі види даних, як соціально-демографічні характеристики, судові рішення, інформація про банкрутства, дані про індивідуальних позичальників, які отримані від кредитних організацій за принципом «ти – мені, я – тобі».

Значення таких бюро надзвичайно велике, оскільки їхнє існування дає можливість кредитним організаціям надавати кредити клієнтам, які раніше не обслуговувались у даній установі.

Сьогодні у світі відомо доволі багато методик кредитного скорингу. Так, сучасна система кредитного скорингу у США – це спеціальна шкала для вимірювання рейтингу позичальника, що передбачає нарахування балів клієнту залежно від рівня його кредитоспроможності. Скоринг використовується переважно при кредитуванні фізичних осіб і являє собою економічну чи статистичну модель, за допомогою якої на основі кредитної історії «колишніх» клієнтів банк намагається з'ясувати, наскільки велика ймовірність того, що конкретний потенційний позичальник поверне кредит у визначений термін.

У США поширений FICO Score, розроблений Fair Isaac, який вважається найбільш об'єктивною та статистично випробуваною скоринговою моделлю сьогодення, статистика моделі досліджує показники за останніх 50 років [5]. Загалом ця модель здебільшого розрахована на пересічного клієнта банків США та Європи, але методи її побудови дають змогу опрацювати статистику будь-якого регіону.

Відповідно до цієї моделі, FICO Score набуває значення від 300 до 900. Позичальник відповідно до цього оцінюється: вище 690 – «прекрасно»; 650–690 – середній стандартний рівень; 640–650 – «дуже добре»; 620–640 – «добре»; 600–620 – «погано»; нижче 600 – «високо ризиковий».

Для американців меридіанне значення FICO score дорівнює 723 [3].

Метод кредитного скорингу дає змогу провести аналіз заявки на кредит у присутності клієнта. Так, у французьких банках клієнт, який оформив заявку на отримання кредиту і заповнив спеціальну анкету, може отримати відповідь щодо можливості надання позики протягом кількох хвилин.

Різні прийоми кредитного скорингу використовуються також при аналізі ділових позик. Так, при оцінюванні кредитного ризику великий австрійський банк «Кредитанштальт» використовує просту методику кредитного скорингу, яка ґрунтується на трьох балансових показниках: ефективність використання капіталу, коефіцієнт ліквідності та відношення акціонерного капіталу до суми активів. Аналізуючи ці показники, фірма набирає певну кількість балів, відповідно до яких потрапляє до однієї з чотирьох груп ризику [1].

Сьогодні методика кредитного скорингу широко використовується банківськими установами Великобританії. При прогнозуванні кредитного ризику банківські установи країни найчастіше використовують такі характеристики: вік; кількість дітей (утриманців); професія; професія дружини (чоловіка); дохід; дохід дружини (чоловіка); місце проживання; вартість житла; наявність телефону; скільки років проживає за даною адресою; скільки років працює на даній роботі; скільки років є клієнтом даного банку; наявність кредитної карточки або чекової книжки.

В інших країнах набір характеристик, які найбільш тісно пов'язані з можливістю дефолту – ймовірністю, що позичальник не поверне кредит чи затримується з поверненням кредиту, буде відрізнятися в міру національних економічних та соціально-культурних особливостей. Чим однорідніша група клієнтів, для якої розробляється скорингова модель, тим точніше можна спрогнозувати можливість дефолту. Тому очевидним є той факт, що неможливо автоматично перенести скорингову модель із кредитної установи однієї країни в кредитну установу іншої країни. Тим більше, навіть у межах одного банку розробляються різні скорингові моделі для різних груп клієнтів та різних видів кредиту.

Необхідно також пригадати досвід Росії у використанні кредитного скорингу. Швидкий розвиток скорингових систем при оцінюванні кредитоспроможності позичальника для надання споживчих кредитів привів до появи в країні спеціальних фірм, які допомагають позичальникам набрати необхідну кількість балів при відповідях на запитання у анкетах для отримання кредиту. Функціонування таких фірм призвело за масових випадків шахрайства в Росії [2].

Щодо вітчизняних банків, то варто зазначити, що значна їх кількість уже користується найпростішими скоринговими системами, серед них: Дельта Банк, Райффайзен Банк Аваль, Альфа-Банк, VAB Банк, ОТП Банк, Universal Bank, Приватбанк та деякі інші. Проте варто зазначити, що скорингові системи, якими користуються вітчизняні банки, це зазвичай прості схеми (порівняно зі справжньою скоринговою системою), які розроблені кредитними експертами банку за 2-3 місяці у програмі Microsoft Office Excel. Таким чином, банки позбавляють себе ряду переваг, що може надати використання повноцінної системи кредитного скорингу.

На будь-якому етапі кредитної історії за допомогою кредитного скорингу можна вирішити ряд завдань, залежно від специфіки наявної інформації. Так, виділяють чотири типи кредитного скорингу, які використовуються в українській банківській практиці:

1. Application scoring – оцінка кредитоспроможності позичальника для отримання кредиту. Цей вид скорингу базується на демографічних характеристиках клієнта, а саме стать, вік, професія тощо, які поєднуються із параметрами запиту на отримання кредиту. Скорингова карта дає змогу оцінити можливості дефолту позичальника.
2. Collection scoring – оцінка ймовірності повного або часткового повернення кредиту у разі порушення термінів погашення заборгованості. Цей вид скорингу дає змогу проводити цілеспрямовану роботу з проблемною простроченою заборгованістю до того, поки її передадуть у колекторське агентство, що дасть змогу ліквідувати частину заборгованості.
3. Behavioral scoring – оцінка динаміки стану позичкового рахунку клієнта. Цей вид скорингу здійснюється на основі інформації про виконання клієнтом кредитних зобов'язань (стан рахунка, використання кредитної лінії, наявність заборгованості тощо). Основне завдання behavioral scoring полягає у тому, щоб спрогнозувати потенційні ризики, пов'язані з позичальниками, які складають кредитний портфель.
4. Fraud scoring – оцінка ймовірності шахрайства потенційного позичальника, тобто оцінка ймовірності того, що новий клієнт не є шахраєм.

Необхідно зазначити, що із вищеперерахованих типів кредитного скорингу в Україні найбільше використовується application scoring. Проте, на наш погляд, істотна проблема вітчизняних банків полягає у тому, що вони майже не використовують collection scoring та behavioral scoring, які є актуальними на сьогодні, а обмежуються в основному використанням application scoring.

Використання повноцінної системи кредитного скорингу для українських банків надасть ряд переваг, зокрема: централізованість в управлінні кредитною діяльністю та прискорення процесу прийняття рішення про видачу кредиту; спрощення процесу обробки кожної кредитної заявки та мінімізація людського фактора у процесі прийняття кредитного рішення; можливість стандартизувати процес оцінки позичальника та використовувати одну систему кредитного скорингу в усіх точках продажу; банки, які використовують скорингові системи, зазвичай встановлюють нижчі відсоткові ставки за користування кредитом, оскільки скоринг знижує ризик неповернення боргу; зменшення кількості недобросовісних позичальників; зменшення витрат фінансово-кредитної установи завдяки відбору найбільш надійних позичальників тощо.

Проаналізувавши ряд переваг використання кредитного скорингу при оцінюванні кредитоспроможності позичальника, доречно також розглянути і кілька проблемних аспектів при його застосуванні в Україні, зокрема:

- 1) з огляду на економічну та політичну нестабільність у нашій країні за допомогою скорингової моделі можна прогнозувати кредитний ризик на незначний період (не більше одного року). Створивши скорингову модель, потрібно постійно її доопрацьовувати;
- 2) низька ефективність в Україні бюро кредитних історій. Поки що українські кредитори не бажають звертатись до бюро кредитних історій, а для ефективної роботи скорингових систем фінансовим установам необхідно обмінюватись інформацією;
- 3) складність розроблення та впровадження ефективної та повноцінної скорингової системи. Створення скорингової моделі є складним багатоетапним процесом, який передбачає використання великої кількості якісних і кількісних характеристик, а також потребує висококваліфікованих спеціалістів у цій галузі. Так, розробка скорингової моделі, яка б відповідала особливостям діяльності конкретної банківської установи, потребує значних капіталовкладень, тому вітчизняні банки надають перевагу придбанню готових моделей чи відповідного програмного забезпечення за кордоном, аніж користуванню недосконалими вітчизняними розробками. Хоча, на наш погляд, лише вітчизняні розробки можуть об'єктивно відобразити особливості українських позичальників;
- 4) неповне чи некоректне відображення даних про клієнта у базі даних. У вітчизняній банківській практиці часто трапляються ситуації, коли дані про клієнтів збираються фрагментарно і несистемно, що призводить до неправильних результатів і прийняття помилкового рішення;
- 5) відсутність спеціального законодавства, яке б регламентувало відносини у сфері споживчого кредитування.

Отже, скорингові системи є ефективним інструментом оцінки кредитоспроможності позичальника, який широко використовується у банківській практиці зарубіжних країн. Проте більшість вітчизняних банківських установ на сучасному етапі майже не використовують у роботі автоматизовані скорингові системи. Це спричинено такими проблемами: нерозвиненість бюро кредитних історій, небажання банківських установ обмінюватися кредитною історією клієнтів, складність розроблення та впровадження у практику скорингових систем, відсутність висококваліфікованих спеціалістів із моделювання фінансових ризиків тощо. Проте розглянуті складнощі не зменшують необхідності та доцільності використання скорингових систем при оцінюванні кредитоспроможності позичальника, адже саме кредитний скоринг може стати одним зі способів зниження вартості кредиту та підвищення швидкості прийняття рішення про його отримання.

Література

1. *Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) / Лаптев С. М., Денисенко М. П., Кабанов В. Г., Любунь О. С. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 320 с.*
2. *Волик Н. Скоринг як експертний метод оцінювання кредитного ризику комерційного банку при споживчому кредитуванні / Н. Волик // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1(3). – С. 40–44.*
3. *Кредитний скоринг (Матеріал із Вікіпедії) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/кредитний_скоринг.*
4. *Пищулин А. Пластиковые кредиты и скоринг в современных условиях / А. Пищулин // Карт Бланш. – 2005. – № 8. – С. 30–34.*
5. *Пищулин А. Почему молчит Fiat Issac? [Електронний ресурс] / А. Пищулин. – Режим доступу : http://www.franklin-grant.ru/news/03_33.shtml.*